

УДК 658.15: 336.221

DOI: 10.18524/2413-9998/2020.3(46).214217

О. В. Побережець,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку та оподаткування
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, 65044, м. Одеса, Україна,
e-mail: olga-poberezhec@ukr.net

А. О. Гусєв,

студент 4 курсу
спеціальності «Облік і оподаткування»
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, 65044, м. Одеса, Україна,
e-mail: onuepfartemhusiev@ukr.net

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено теоретичні і методологічні засади фінансового аналізу як елемента податкового планування підприємства. Обґрунтовано значення фінансового аналізу у контексті мінімізації податкового тягара для підприємства. Наведено основні показники визначення податкового навантаження підприємства. Розглянуто основні шляхи легальної мінімізації податкового навантаження за різними податками.

Актуальність проблеми податкового навантаження підприємств пояснюється фіскальним характером державної податкової політики, що зумовлює необхідність пошуку легальних шляхів мінімізації податкового тягара для підприємства. Основним призначенням цієї статті є дослідження шляхів оптимізації податкової політики на мікрорівні за допомогою фінансового аналізу. Основною невирішеною частиною проблеми цього дослідження є відсутність єдиної концепції щодо оптимізації податкового навантаження підприємства.

Ключові слова: фінансовий аналіз; податковий аналіз; податкове навантаження; податкова політика підприємства; податкове планування.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасних умовах функціонування національної економіки головною довгостроковою метою будь-якого комерційного підприємства є максимізація прибутків. Фіскальний характер податкової політики

держави призводить до значних витрат підприємств на сплату податків і зборів, що здійснює істотний вплив на його кінцеві фінансові результати. Це зумовлює прагнення підприємств до пошуку легальних шляхів мінімізації податкового тягаря. Одним із основних інструментів оптимізації податкового навантаження підприємства є проведення тематичного фінансового аналізу щодо розрахунків за податками й платежами. При цьому на сьогоднішній день не існує єдиного підходу щодо методики проведення фінансового аналізу за податками, що є основною проблематикою цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблеми мінімізації податкового тягаря підприємства шляхом проведення фінансового аналізу присвячені наукові праці наступних вчених: О. О. Легостаєвої, Н. М. Лисьонкової [1]; С. В. Калабухової [2]; Л. П. Ткачик [3]; Т. М. Орищин [4]; В. М. Кміть, О. І. Дзюрій [5] та інших. У даних роботах досліджуються питання методики проведення податкового аналізу як складової фінансового аналізу підприємства, економічної сутності мінімізації оподаткування, аналізу податкової ефективності підприємства тощо. Відсутність єдиного підходу щодо легальної мінімізації податкового тягаря підприємств шляхом проведення фінансового аналізу є основною невирішеною проблемою науковців.

Постановка завдання. Дослідити шляхи мінімізації податкового навантаження за різними податками й зборами, а також значення фінансового аналізу при податковому плануванні підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий аналіз в широкому розумінні – процес дослідження поточного фінансового стану підприємства з метою виявлення шляхів подальшого його розвитку. Окремим випадком фінансового аналізу є податковий аналіз – сукупність дій, спрямованих на дослідження податків і зборів, які сплачує підприємство, за певний період у динаміці із попередніми періодами. Основною метою проведення податкового аналізу є визначення рівня податкового тягаря підприємства, а також виявлення шляхів його мінімізації.

Фінансовий аналіз підприємства у контексті оптимізації податкового навантаження підприємства є основним елементом податкового планування – комплексного процесу, спрямованого на оптимізацію системи оподаткування підприємства з використанням різних економічних та фінансових методів.

Основними завданнями проведення фінансового аналізу на підприємстві з точки зору оптимізації податкового тягаря є:

- обґрунтування обсягу і структури податкових платежів підприємства;
- розрахунок впливу різних чинників на обсяги податкового тягаря підприємства;
- оцінка ефективності поточної системи оподаткування підприємства в цілому;
- дослідження можливостей вдосконалення існуючої системи оподаткування з метою зниження обсягів податкових платежів.

Податковий аналіз підприємства як складова фінансового аналізу ґрунтується на наступних принципах:

- державність (аналіз системи оподаткування на мікроекономічному рівні має здійснюватись із урахуванням державної фіскальної політики);
- науковість (аналіз ефективності сплати податкових платежів має базуватись на сучасних досягненнях економічної науки, а також враховувати міжнародний досвід);
- комплексність (податковий аналіз підприємства повинен охоплювати всю систему оподаткування підприємства в цілому);
- системність (податкова політика на підприємстві має досліджуватись як система, що складається з низки взаємопов'язаних між собою та із зовнішнім середовищем елементів);
- об'єктивність (інформація, що використовується для проведення податкового аналізу, повинна бути об'єктивною, тобто достовірно відображати діяльність підприємства у сфері оподаткування);

- дієвість та своєчасність (податковий аналіз має своєчасно визначати недоліки управління податковими операціями підприємства з метою подальшого прийняття оптимального рішення);
- плановість (податковий аналіз має проводитись згідно зі встановленим на підприємстві планом);
- оперативність (необхідність проведення оперативного податкового аналізу, що набуває особливої актуальності в умовах нестабільності чинного податкового законодавства);
- демократизм (залучення широкого кола зовнішніх висококваліфікованих фахівців-податківців для підвищення ефективності проведення податкового аналізу);
- ефективність та економічність (вигоди від податкового аналізу повинні перевищувати витрати на його організацію) [6, с. 76-78].

Організація фінансового аналізу як методу оптимізації податкової політики підприємства складається з низки етапів (табл. 1):

Отже, до основних показників фінансового аналізу, які стосуються визначення рівня податкового тягаря підприємства, відносяться:

1) абсолютні:

- загальна сума податків і зборів, що підлягає сплаті до державного бюджету всіх рівнів, за певний період;
- сума окремого податку чи збору, що підлягає сплаті за певний період.

2) відносні:

- індекс загального податкового навантаження (характеризує відношення всіх перерахованих до державного бюджету податків і зборів до доданої вартості за досліджуваній період):

$$I_T = \frac{T}{VA}, \quad (1)$$

де: I_T – індекс загального податкового навантаження;

T – загальний обсяг податкових відрахувань;

VA – додана вартість.

Таблиця 1

Етапи проведення фінансового аналізу як методу оптимізації податкової політики підприємства

Етап 1	Процедура фінансового аналізу 2	Характеристика 3
1. Підготовчий етап	1.1 Збір та підготовка вхідної інформації	Збір внутрішньої та зовнішньої інформації, з'ясування основних положень облікової політики підприємства у частині податків і зборів (загальна чи спрощена система оподаткування; чи є підприємство платником ПДВ тощо)
2. Аналітична обробка інформації щодо розрахунків за податками і зборами підприємства:	–	–
2.1 Аналіз абсолютного податкового навантаження підприємства	2.1.1 Горизонтальний (часовий) аналіз податків і зборів, що сплачувало підприємство за досліджуваний період	Порівняння обсягів податкових платежів поточного періоду із попередніми
	2.1.2 Порівняльний (просторовий) аналіз податків і зборів, що сплачувало підприємство за досліджуваний період	Порівняння обсягів податкових платежів досліджуваного підприємства із середніми загальноекономічними показниками (з урахуванням виду діяльності та розміру підприємства)
	2.1.3 Факторний аналіз динаміки і структури податків і зборів, що сплачувало підприємство за досліджуваний період	Аналіз впливу окремих факторів на обсяги податкових платежів, передбачає створення детермінованих та стохастичних факторних моделей щодо сплати податків і зборів
2.2 Аналіз відносного податкового навантаження підприємства	2.2.1 Аналіз структури загального податкового навантаження підприємства	Дослідження податкового навантаження підприємства у розрізі окремих податків і зборів чи за джерелом їх сплати, визначення питомої ваги кожного податку та збору у структурі загального податкового тягаря
	2.2.2 Аналіз загальних аналітичних коефіцієнтів податкового навантаження підприємства	Визначення загального рівня податкового навантаження (агрегованої величини за всіма податками й зборами) по відношенню до різних показників діяльності підприємства
	2.2.3 Аналіз часткових аналітичних коефіцієнтів податкового навантаження підприємства	Визначення рівня податкового навантаження за окремими податками і зборами чи за джерелом їх сплати по відношенню до різних показників діяльності підприємства

Продовження Таблиці 1

2.3 Аналіз кредиторської і дебіторської заборгованості підприємства за податками й зборами	2.3.1 Аналіз динаміки заборгованості підприємства за податками й зборами	Порівняння обсягів заборгованостей за податками та зборами поточного періоду із попередніми
	2.3.2 Аналіз структури заборгованості підприємства за податками й зборами	Визначення питомої ваги кожного податку і збору у структурі загальної заборгованості за податками й платежами
	2.3.3 Аналіз співвідношення сум заборгованостей та сум податків і зборів, що сплачує підприємство	Визначення частки податків і зборів в цілому у структурі зобов'язань підприємства
	2.3.4 Факторний аналіз заборгованостей за податками й зборами, яка виникла у підприємства	Визначення основних факторів, що призводять до виникнення заборгованостей за податками й зборами шляхом побудування детермінованої чи стохастичної моделі
2.4 Аналіз альтернативних витрат від невжиття заходів щодо мінімізації податкового тягара підприємства	2.4.1 Аналіз динаміки використання податкових пільг	Дослідження можливості застосування різних податкових пільг, що призводять до зниження обсягів податкових платежів підприємства, а також визначення втрат від невжиття цих заходів у минулих періодах
	2.4.2 Рейтингова оцінка у виборі форм та систем розрахунків за податками й платежами	Співставлення різних форм сплати податків і зборів (зокрема, різних груп спрощеної та загальної систем оподаткування) з метою вибору найбільш вигідної для підприємства, що мінімізує податковий тягар, а також визначення втрат від невжиття цих заходів у минулих періодах
	2.4.3 Аналіз легальних можливостей ухилення від сплати податків і зборів	Пошук шляхів мінімізації податкового тягара підприємства за рахунок використання недосконалостей податкового законодавства, а також визначення втрат від невжиття цих заходів у минулих періодах
	2.4.4 Аналіз витрат підприємства, спричинених штрафними санкціями за порушення чинного податкового законодавства	Дослідження випадків порушення підприємством чинного податкового законодавства на предмет визначення обсягів виплачених штрафів та пені, що призвели до зниження прибутку
3. Узагальнення результатів фінансового аналізу за податками і зборами	3.1 Оцінка та інтерпретація результатів фінансового аналізу	Систематизація інформації щодо аналізу основних показників підприємства за податками і зборами, виявлення взаємозв'язків між цими показниками
	3.2 Висновки і рекомендації щодо прийняття рішення	Висновок щодо ефективності податкового планування підприємства, а також надання інформації щодо прийняття рішення, спрямованого на оптимізацію податкового навантаження

Джерело: створено авторами на основі даних [7, с. 120-122].

– податкомісткість (показує співвідношення сплачених податків і зборів до валової виручки за досліджуваний період):

$$T_{TR} = \frac{T}{TR}, \quad (2)$$

де: T_{TR} – податкомісткість;
 T – загальний обсяг податкових відрахувань;
 TR – валова виручка.

– коефіцієнт податкового навантаження прибутку (відображає співвідношення сплачених податків і зборів до чистого прибутку за досліджуваний період):

$$T_{\pi} = \frac{T}{\pi}, \quad (3)$$

де: T_{π} – коефіцієнт податкового навантаження прибутку;
 T – загальний обсяг податкових відрахувань;
 π – чистий прибуток.

– коефіцієнт податкового навантаження на власний капітал (характеризує відношення загального обсягу податкових платежів до власного капіталу за досліджуваний період):

$$T_K = \frac{T}{K}, \quad (4)$$

де: T_K – коефіцієнт податкового навантаження на власний капітал;
 T – загальний обсяг податкових відрахувань;
 K – власний капітал.

– коефіцієнт пільгового оподаткування (визначається відношенням загального розміру податкових пільг до суми податковий пільг та планових податкових платежів за досліджуваний період):

$$K_R = \frac{T_R}{T_R + T_P}, \quad (5)$$

де: K_R – коефіцієнт пільгового оподаткування;
 T_R – загальний розмір податкових пільг;
 T_P – планові податкові платежі.

– коефіцієнт ефективності використання податкових пільг (за чистим прибутком) (визначається відношенням використаних податкових пільг до чистого прибутку за досліджуваний період):

$$K_{R\pi} = \frac{T_R}{\pi}, \quad (6)$$

де: $K_{R\pi}$ – коефіцієнт ефективності використання податкових пільг (за чистим прибутком);

T_R – загальний розмір податкових пільг;

π – чистий прибуток [8, с. 171; 9, с. 121-128].

Основними шляхами мінімізації податкового тягара підприємства у спосіб, що не суперечить чинному податковому законодавству, є:

– реєстрація нової юридичної особи з метою зниження обсягів річного доходу, що не перевищує 7 млн. грн., для застосування спрощеної системи оподаткування (третьої групи єдиного податку). У випадку високої прибутковості підприємства (суттєвого перевищення доходів над витратами) ця схема дозволяє істотно знизити податковий тягар (замість податку на прибуток за ставкою 18 % підприємство сплачує 3 % (5 % якщо підприємство не є платником ПДВ) з доходу [10, ст. 293.2];

– реєстрація платника ПДВ для 3 групи спрощеної системи, якщо підприємство має великі обсяги доходу (проте не більше, ніж 7 млн. грн. за рік), а податковий тягар з ПДВ у випадки реєстрації платника ПДВ буде незначним. Така схема дозволить знизити обсяги податкових платежів за рахунок перевищення заощаджень від зниження ставки єдиного податку з 5 % до 3 % у порівнянні з податковим зобов'язанням з ПДВ. У випадку низьких обсягів доходів та високого податкового навантаження з ПДВ доцільним є застосування зворотної схеми – анулювання платника ПДВ та сплата єдиного податку за ставкою 5 % [10, ст. 293.8];

– оформлення працівників шляхом укладання трудового договору з ФОП та реєстрація ФОП як платника єдиного податку. Така схема дозволяє сплачувати 3 % єдиного податку (5 % якщо ФОП є платником ПДВ) замість 18 % ПДФО [10, ст. 167.1; 293.3];

– планування господарських операцій, що призводять до виникнення податкових зобов'язань з ПДВ, на початок наступного податкового періоду. Слід зазначити, що ця схема не зменшує загальні обсяги податкових платежів, проте дозволяє відтермінувати сплату ПДВ в межах таких господарських операцій на місяць (підприємство фактично отримує безвідсотковий кредит на 1 місяць) [10, ст. 187].

Висновки та пропозиції. Фінансовий аналіз з точки зору податкового планування – дослідження заборгованості підприємства за податками й зборами. Економічна сутність податкового аналізу як різновиду фінансового аналізу полягає у пошуку легальних методів мінімізації податкового навантаження підприємства. Фінансовий аналіз за податками й зборами складається з низки аналітичних процесів: аналізу абсолютного та відносного податкового навантаження; аналізу кредиторської і дебіторської заборгованостей за податками й зборами; аналізу альтернативних витрат у минулих періодах внаслідок невжиття заходів щодо податкового планування. Для визначення поточного фінансового стану підприємства у частині розрахунків за податками й платежами використовується низка абсолютних та відносних показників, які забезпечують формування механізмів оптимального коригування податкового тягаря суб'єкта господарювання, враховуючи принципи застосування спрощеної системи оподаткування.

Список використаної літератури

1. Легостаєва О. О., Лисьонкова Н. М. Податковий аналіз як складова оптимізації податкової політики підприємства. Вісник економіки, транспорту і промисловості. *Економіка підприємства*. 2016. № 55. С. 50-58.
2. Калабухова С. В. Аналіз податкової ефективності суб'єкта господарювання. *Економічний аналіз*. 2018. Том 28. № 4. С. 193-199.
3. Ткачик Л. П. Особливості здійснення податкового аналізу на підприємстві. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2011. Вип. 7 (2). С. 363-370.
4. Оришин Т. М. Оптимізація податкового навантаження підприємства: теоретичний та методичний аспекти. *Економіка та держава: [електрон. наук. фах. видан.] Економічна наука*. 2019. № 4. С. 58-62. URL : http://www.economy.in.ua/pdf/4_2019/12.pdf. (дата звернення: 21.05.2020)

5. Кміть В. М., Дзюрій О. І. Оптимізація та мінімізація податків в системі фінансового управління суб'єктів господарювання. *Молодий вчений. Економічні науки*. 2016. № 1 (28). Ч. 1. С. 65-69.
6. Литвиненко В. Я. Податкова політика : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 224 с.
7. Барабаш Н. С., Никонович М. О. Податковий аналіз: зміст та особливості розвитку. *Культура народів Причорномор'я. Проблеми матеріальної культури – економічні науки*. 2013. № 256. С. 119-123.
8. Малініна Н. М. Система показників оцінювання ефективності оподаткування у сільському господарстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. Вип. 8. Ч. 5. С. 169-172.
9. Ткачук Н. В. Вплив податкового навантаження на діяльність суб'єктів господарювання в умовах реформування фінансової системи України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 4. С. 121-128.
10. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>. (дата звернення: 13.08.2020).

Стаття надійшла 19.06.2020 року

О. В. Побережец,

доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры учета и налогообложения
Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова
Французский бульвар, 24/26, 65044, г. Одесса, Украина,
e-mail: olga-poberezhec@ukr.net

А. А. Гусев,

студент 4 курса
специальности «Учет и налогообложение»
Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова
Французский бульвар, 24/26, 65044, г. Одесса, Украина,
e-mail: onuepfartemhusiev@ukr.net

ФИНАНСОВЫЙ АНАЛИЗ КАК ИНСТРУМЕНТ ОПТИМИЗАЦИИ НАЛОГОВОЙ НАГРУЗКИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье исследованы теоретические и методологические основы финансового анализа как элемента налогового планирования предприятия. Обосновано значение финансового анализа в контексте минимизации налогового бремени для предприятия. Приведены основные показатели определения налоговой нагрузки предприятия. Рассмотрены основные пути легальной минимизации налоговой нагрузки по разным налогам.

Актуальность проблемы налоговой нагрузки предприятий объясняется фискальным характером государственной налоговой политики, которая обуславливает необходимость поиска легальных путей минимизации налогового бремени для предприятия. Основным назначением этой статьи является исследование путей оптимизации налоговой политики на микроуровне при помощи финансового анализа. Основную нерешенной частью проблемы этого исследования является отсутствие единой концепции касательно оптимизации налоговой нагрузки предприятия.

Ключевые слова: финансовый анализ; налоговый анализ; налоговая нагрузка; налоговая политика предприятия; налоговое планирование.

O. V. Poberezhets,

Doctor of economic sciences, professor
Professor of the Department of Accounting and Taxation
Odessa I.I. Mechnikov National University
24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65044, Ukraine
e-mail: olga-poberezhec@ukr.net

A. O. Husiev,

Student of fourth-year,
specialty “Accounting and Taxation”
of Odessa I. I. Mechnikov National University,
24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65044, Ukraine
e-mail: onuepfartemhusiev@ukr.net

FINANCIAL ANALYSIS AS A TOOL TO OPTIMIZE THE TAX BURDEN OF THE ENTERPRISE

The article explores the theoretical and methodological basis of financial analysis as an element of tax planning of the enterprise. The importance of financial analysis in the context of minimizing the tax burden on the enterprise is justified. The main indicators of determining the tax burden of the company are given. The main ways of legal minimization of the tax burden on different taxes namely: a value-added tax, a corporate tax, an income tax and a single tax are considered.

The actuality of the problem of the tax burden of enterprises is explained by the fiscal nature of the state tax policy, which necessitates the search for legal ways to minimize the tax burden for the enterprise. The main purpose of this article is to study ways to optimize tax policy at the microeconomic level through financial analysis. The main unresolved part of the problem of this study is the lack of a single concept regarding optimization of the company's tax burden.

Key words: financial analysis; tax analysis; tax burden; company tax policy; tax planning.

References

1. Lichostaieva, O. O. & Lysonkova, N. M. (2016). Podatkovi analiz yak skladova optymizatsii podatkovoi polityky pidpriemstva [Tax analysis as a part of optimization of tax policy of the enterprise]. *Visnyk ekonomiky, transportu i promyslovosti. Ekonomika pidpriemstva. – The bulletin of transport and industry economics. Economy of an enterprise*, № 55, pp. 50-58. [in Ukrainian].
2. Kabukhova, S. V. (2018). Analiz podatkovoi efektyvnosti subiekta hospodariuvannia [Analysis of tax efficiency of a business entity]. *Ekonomichnyi analiz. – Economic analysis*, Vol. 28, № 4, pp. 193-199. [in Ukrainian].
3. Tkachyk, L. P. (2011). Osoblyvosti zdiisnennia podatkovoho analizu na pidpriemstvi [Peculiarities of tax analysis at the enterprise]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu. – The actual problems of regional economy development*, Vol. 7 (2), pp. 363-370. [in Ukrainian].
4. Oryshchyn, T. M. (2019). Optyimizatsiia podatkovoho navantazhennia pidpriemstva: teoretychnyi ta metodychnyi aspekty [Optimization of the tax burden of the enterprise: theoretical and methodical aspects]. *Ekonomika ta derzhava. – Economy and state*, № 4, pp. 58-62. Retrieved from: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2019/12.pdf [in Ukrainian].
5. Kmit, V. M. & Dziurii, O. I. (2016). Optyimizatsiia ta minimizatsiia podatkov v systemi finansovoho upravlinnia subiektiv hospodariuvannia [Optimization and minimization of taxes in the system of financial management of business entities]. *Molodyi vchenyi. Ekonomichni nauky. – Young scientist. Economic sciences*, № (28), Part 1, pp. 65-69. [in Ukrainian].
6. Lytvynenko V.Ya. (2003). Podatkova polityka: navch. posib. [Tax policy]. Kyiv: MAUP. [in Ukrainian].
7. Barabash, N. S. & Nykonovych, M. O. (2013). Podatkovi analiz: zmist ta osoblyvosti rozvytku [Tax analysis: content and peculiarities of development]. *Kultura Narodiv Prychornomia. Problemy Materialnoi Kultury – Ekonomichni Nauky. – Culture of the peoples of the Black Sea. Problems of material culture – economic sciences*, № 256, pp. 119-123. [in Ukrainian].
8. Malinina, N. M. (2014). Systema pokaznykiv otsiniuvannia efektyvnosti opodatkuvannia u silskomu hospodarstvi [System of indicators of tax efficiency in agriculture]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Serii: Ekonomichni nauky. – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: «Economic Sciences»*, Vol. 8, part 5, pp. 169-172. [in Ukrainian].
9. Tkachuk, N. V. (2015). Vplyv podatkovoho navantazhennia na diialnist subiektiv hospodariuvannia v umovakh reformuvannia finansovoi systemy Ukrainy [Impact of tax burden on business entities in conditions of reforming the financial system of Ukraine]. *Ekonomichnyi chasopys Skhidnoievropeiskoho Natsionalnogo Universytetu imeni Lesi Ukrainky. – Economic Journal Lesya Ukrainka Eastern European National University*, № 4, pp. 121-128. [in Ukrainian].
10. Podatkovi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine] (02.12.2010 r. № 2755-VI). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>. [in Ukrainian].